

Дипломатичний протокол та етикет

Дипломатичний протокол є невід'ємною частиною міжнародних відносин, що регулює поведінку і взаємодію дипломатів під час виконання ними своїх функцій.

“

Протокол — «фіміам дружби»: він дозволяє здійснювати політику елегантно, швидше й ефективніше, ніж за допомогою зброї та війни.

Історичне розуміння протоколу

protokollon

давньогрецьке слово

позначало порядок складання документів

1961

Віденська конвенція

основний акт дипломатичного права

2002

Указ Президента

«Про Державний Протокол та Церемоніал України»

6

підрозділів теми

від основ протоколу до міжкультурної чутливості

Що розглядаємо в темі

4.1

Основи дипломатичного протоколу

Поняття, джерела норм, міжнародна ввічливість, сфери обов'язкового дотримання

4.2

Церемоніал у дипломатичній практиці

Вручення вірчих грамот, зустрічі делегацій, точність, організація простору переговорів

4.3

Офіційні заходи та прийоми

Шість видів візитів, програма державного візиту, дипломатичні прийоми

4.4

Етикет та дрес-код

Види етикету, вимоги до зовнішнього вигляду, етикет державного прапора

4.5

Письмова та усна комунікація

Категорії комунікативної взаємодії, функції усного мовлення, сила документа

4.6

Культурні особливості та чутливість

Подарунки і закон, національні особливості ділової комунікації

Що таке дипломатичний протокол

Визначення

Система загальновизнаних норм, традицій, правил і умовностей, яких дотримуються урядові структури, зовнішньополітичні відомства, дипломатичні місії, представництва при міжнародних організаціях, посадові особи та дипломати разом із членами їхніх родин.

Етимологія

Термін походить із давньогрецької: «protokollon» позначало порядок складання документів. Згодом він був інтегрований у сферу дипломатії й став охоплювати не лише документаційні стандарти, а й усі аспекти церемоніального етикету.

Мета протоколу

Забезпечення нормального функціонування взаємин між країнами та їхніми представниками за кордоном. У межах протоколу кожен учасник офіційних заходів отримує місце, що відповідає його рангу.

- Основа — принцип «міжнародної ввічливості»
- Норми мають універсальний характер: більшість країн дотримується загальновизнаних стандартів
- Національні та релігійні традиції зумовлюють локальні модифікації протоколу
- Протокол регулює офіційні контакти держав; бізнес підпорядковується нормам ділового протоколу

На чому базуються норми дипломатичного протоколу

01

Міжнародне право

Насамперед Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року, укладена під егідою ООН.

02

Міжнародні звичаї

Усталена практика держав, що формувалася століттями і визнається обов'язковою.

03

Державне право

В Україні — Указ Президента 2002 року «Про Державний Протокол та Церемоніал України».

04

Національні традиції

Обов'язкове врахування традицій, культури, звичаїв і національних особливостей країн.

Правове регулювання в Україні

Указ Президента України 2002 року «Про Державний Протокол та Церемоніал України» визначає основні принципи і правила організації та проведення офіційних заходів, взаємодії з іноземними делегаціями та представниками міжнародних організацій. Організацію і проведення дипломатичних заходів забезпечує Головний департамент Державного Протоколу та Церемоніалу.

Міжнародна ввічливість: основа, що не є правовим обов'язком

Що охоплює

- Прояви доброзичливості та добросусідства
- Повагу до іноземних держав та їхніх громадян
- Готовність надавати привілеї та послуги
- Скасування формальностей для іноземців

Правова природа

- Дії не є юридично обов'язковими і не впливають із норм міжнародного права
- Базуються виключно на добрій волі держави, яка їх здійснює
- Не вимагають обов'язкової взаємності, хоча очікування відповідних дій — поширена практика
- Відмова може сприйматися як недружелюбний жест, але не тягне юридичної відповідальності

Ефективне налагодження дружніх відносин між державами, які відрізняються політичним ладом, економічним рівнем, культурними традиціями та звичаями, потребує від дипломата високої компетенції у питаннях комунікації, ведення переговорів, офіційного листування та укладання угод. Головний принцип при цьому — розв'язання всіх питань мирними засобами.

Коли дотримання норм протоколу є суворо обов'язковим

Дипломатичні візити

Планування, черговість і рівень офіційних відвідувань.

Вручення вірчих грамот

Церемоніал прибуття та акредитації глави місії.

Призначення керівників

Процедура призначення глав дипломатичних представництв.

Дипломатичне листування

Форми звернень, ноти, меморандуми, офіційні листи.

Дипломатичні прийоми

Організація, склад гостей, розсаджування, меню.

Зустрічі делегацій

Офіційні процедури зустрічі та проводів.

Порушення цих норм можна сприймати як демонстративний акт і прояв неповаги, що може призвести до напруження у міждержавних відносинах, небажаних політичних наслідків, розірвання дипломатичних зв'язків і зниження міжнародного авторитету держави.

Державна символіка та хто відповідає за протокол

Об'єкти протоколу

Норми протоколу застосовуються до української державної символіки, а також до національних свят та у випадку трагічних подій у житті держави.

- Державний Герб · Державний Прапор · Державний Гімн
- Штандарт Президента України
- Гербова печатка Президента
- Президентська булава

Інституції

Головний департамент Державного Протоколу та Церемоніалу

Як центральний орган виконавчої влади відповідає за організацію та проведення дипломатичних заходів в Україні.

Міністерство закордонних справ України

Контролює призначення глав дипломатичних представництв (агредан) і представництв міжнародних організацій, акредитацію персоналу іноземних місій, оформлення акредитаційних карток, погодження розміщення представництв та інші протокольні питання.

Церемоніал: окремі елементи дипломатичного протоколу

Вручення вірчих грамот

Церемоніал акредитації новопризначеного посла при главі держави перебування.

Зустріч і проводи делегацій

Офіційні процедури прийому іноземних делегацій та їхнього відбуття.

Підписання документів

Церемоніал, що супроводжує підписання міжнародних угод та інших важливих документів.

Державний Протокол та Церемоніал України

«Сукупність вимог стосовно забезпечення єдиного порядку проведення офіційних заходів за участю Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Міністра закордонних справ України, інших вищих посадових осіб України з урахуванням загальноприйнятих міжнародних норм, правил і традицій, а також національних традицій України».

Церемонія прибуття новопризначеного Посла до України

01

Проходження повз стрій
воїнів почесної варти

02

Вітання Державного Прапора
України уклоном голови

03

Вітання Президента України
та коротка промова (до однієї
хвилини)

04

Вручення Вірчих грамот та, як
правило, Відкличних грамот
попередника

05

Вітання у відповідь
Президентом України

06

Спільне фотографування біля
Державного Прапора України

07

Коротка бесіда Президента
України з Послом

!

Форма одягу: діловий костюм
або національне вбрання

Церемонію прибуття контролює Міністерство закордонних справ України разом із Головним департаментом Державного Протоколу та Церемоніалу.

«Точність — ввічливість королів»

Час прибуття як тактика

Заздалегідь

свідчить про велику зацікавленість у переговорах і може послабити вашу переговорну позицію

+2 хвилини

показує, що дипломат має й інші важливі справи, але поважає зустріч

+5 і більше

вважається ознакою непрофесійності

Важливо за десять хвилин опинитися безпосередньо біля місця переговорів, щоб момент появи делегації залежав насправді від обраної тактики.

Організація простору

- Розміщення гостей відносно вікон
- Можливість спостерігати за входом до кімнати
- Правильне розсаджування учасників за рангом
- Належне місце для жінок-учасниць

Регламент переговорів

Вступне слово — представник приймаючої сторони з окресленням мети зустрічі. Заключне слово — представник делегації гостей для підсумування домовленостей. Схвальна реакція приймаючої сторони свідчить про консенсус; формальна подяка чи перехід до неформального спілкування — про потребу продовжити переговори.

Три поведінкові типи учасників переговорів

«Голуби»

Компроміс і співпраця

Ведуть переговори широко, відкрито, з підкресленим бажанням йти на поступки іншій стороні заради досягнення згоди.

«Яструби»

Наступальна позиція

Дають зрозуміти, що у них є ще якась інформація або варіанти вирішення проблем разом з іншими партнерами.

«Страуси»

Аналітична підтримка

Пасивні в переговорах, але завжди можуть надати необхідну статистику та іншу інформацію, демонструючи добру підготовку і те, що немає потреби відступати від заявленої позиції.

Роль керівника делегації

Координує взаємодію між цими типами учасників, адаптуючи тактику відповідно до динаміки переговорів. Важливо уникати швидкого погодження на пропозиції протилежної сторони без належного обговорення — це може викликати сумніви в оптимальності домовленостей.

Ціна неповноцінних переговорів

Історія демонструє, що відсутність повноцінного переговорного процесу часто призводить до критики прийнятих рішень: «нульовий варіант» розподілу активів колишнього СРСР, відмова від «Бушєрського проєкту», «меморандуми МВФ», «газовий транзит».

Шість видів візитів у дипломатичній практиці

Державні

Найвищий рівень: виключно глави держав — президенти чи монархи. Можливий лише один раз під час перебування на посаді.

Офіційні

Делегації на чолі з Прем'єр-міністром або Міністром закордонних справ; також другий візит глави держави до тієї ж країни.

Робочі

Конкретна мета: переговори, консультації, міжнародні зустрічі, підписання договорів, відкриття виставок, святкування дат.

Неофіційні

Приватна мета: відпочинок, лікування, туризм або візит як гостя посла своєї країни. Протокольні заходи мінімальні.

Проїздом

Короткочасне транзитне перебування; церемоніал зведений до мінімуму, але в місцях зупинок надаються стандартні знаки уваги.

Дипломатичні

Візити співробітників представництв до офіційних, громадських і ділових кіл держави перебування та до дипкорпусу.

Рівень прийому та обслуговування іноземної делегації визначається категорією візиту і враховує принцип взаємності.

Програма візиту найвищого рівня

Урочиста частина

- Офіційна зустріч і проводи на аеродромі
- Церемонії біля Маріїнського палацу чи Резиденції Президента на Банковій
- Покладання вінків до пам'ятників
- Офіційний обід або сніданок на честь глави делегації
- Обмін найвищими державними нагородами та пам'ятними подарунками
- Зустрічі з представниками громадськості й ділових кіл, знайомство з пам'ятками

Ділова частина

Менш підпорядкована протокольним нормам, але також враховує певні вимоги. Основний акцент — на переговорах і зустрічах високопосадовців.

- Протокол визначає місце й час зустрічей
- Узгоджується перелік офіційних осіб з обох сторін
- Після переговорів — пресконференція із заявами про ключові напрями співробітництва
- У разі прибуття глави делегації з дружиною програма передбачає участь дружини відповідної посадової особи Української Сторони

Дипломатичні прийоми: робота у неформальній обстановці

Що це за форма роботи

Вид службової діяльності, на якому дипломати у неформальній обстановці роз'яснюють політику своєї країни, збирають інформацію про країну перебування та обмінюються думками щодо важливих міжнародних подій.

З якої нагоди

- Національні свята держави
- Ювілейні дати та події державного рівня
- Річниці підписання угод або встановлення дипломатичних відносин
- Конгреси, симпозіуми, конференції, презентації
- Відкриття та закриття міжнародних виставок, підписання договорів

Офіційні та неофіційні

Офіційні — за участі осіб, пов'язаних спільною службовою діяльністю; організовуються з нагоди візиту глави іноземної держави, дипломатичних представників або делегацій ділових кіл.

Неофіційні — відзначення товариських подій, сімейних урочистостей та традиційних святкувань, не пов'язаних зі службовою діяльністю учасників.

Прийоми створюють умови для обговорення важливих політико-соціальних й економічних питань, а також є платформою для представлення культури і традицій своєї країни, що сприяє поширенню її позитивного іміджу на міжнародній арені.

Дипломатичний етикет серед інших видів етикету

Основні види етикету

Придворний

Дипломатичний

Військовий

Світський

Діловий

Що охоплює дипломатичний етикет

Норми ввічливості та належних манер у відносинах між посадовими, політичними та громадськими діячами, які представляють свою державу.

- Форми звернень і ведення листування
- Порядок візитів, організація зустрічей і бесід
- Проведення дипломатичних прийомів: розташування гостей, черговість виступів, подача страв
- Суворі вимоги до зовнішнього вигляду дипломата: одяг, манери, поведінка

Етикет державного прапора

Система правил, які чітко регламентують порядок використання прапора та поводження з ним у різноманітних ситуаціях.

Особливу роль прапори відіграють під час протокольних заходів, оскільки саме через прапор у міжнародному сприйнятті ототожнюється конкретна держава. Виявлення пошани прапору є однією з найстародавніших норм міжнародної практики.

Зовнішній вигляд як елемент дипломатичної комунікації

Що таке дрес-код

Система правил та норм, які забезпечують належний рівень комунікації у дипломатичних відносинах і взаєморозуміння на міжнародній арені. Є невід'ємною частиною дипломатичного етикету.

Formal · урочисті прийоми

Для урочистих прийомів часто обирають фрак або смокінг — найвищий рівень офіційності заходу.

Semi-formal · офіційні зустрічі

На офіційних зустрічах доречними є ділові костюми; на врученні вірчих грамот — діловий костюм або національне вбрання.

Зовнішній вигляд і тип одягу дипломата мають відповідати рівню події та підкреслювати його повагу до приймаючої сторони. Дотримання встановлених норм дрес-коду свідчить про професіоналізм дипломатичного представника, розуміння культурних відмінностей і повагу до традицій приймаючої країни, допомагає уникати непорозумінь і сприяє зміцненню взаємної довіри між державами.

Категорії комунікативної взаємодії у теорії комунікації

За природою знакових систем

- Вербальна — взаємодія за допомогою мови та слів
- Невербальна — візуальні сигнали (прапорці, дим, зображення, пози, жести, міміка), звукові та інші домовлені способи

За можливістю передачі

- Усна форма комунікації
- Письмова форма комунікації

За характером інтеракції

- Безпосередня (пряма)
- Опосередкована — через технічні засоби або медіаторів
- Формалізована (регламентована)
- Неформальна

За кількістю суб'єктів

- Міжособистісна — з чіткою взаємною ідентифікацією
- Групова — у межах соціальних груп зі спільними ідеями
- Масова — з гетерогенною, просторово розосередженою аудиторією

Два фундаментальні засоби дипломатичної взаємодії

Усна комунікація

Обмін інформацією, ідеями та думками між представниками держав під час переговорів, зустрічей, публічних виступів на конференціях і форумах.

- Встановлення особистих контактів
- Швидке реагування на зміни ситуації, уточнення позицій і пошук компромісів
- Вираження позиції держави та забезпечення співпраці
- Конструктивне обговорення, зокрема у неформальній обстановці
- Формування іміджу держави та її представників

Письмова комунікація

Офіційний обмін інформацією, позиціями та пропозиціями за допомогою документів: ноти, меморандуми, листи, заяви, протести, протоколи, угоди.

- Забезпечує офіційність, точність і деталізацію
- Має юридичну силу, спеціальну термінологію та чітку структуру
- Є історичним архівом розвитку дипломатичних відносин
- Офіційно підтверджує позиції та домовленості сторін

Кейс: «Бушерський проєкт» — ціна одного вербального нюансу

У 1996 р. інцидент виник через неоднозначне трактування фрази «No problem» на Лісабонському саміті ОБСЄ: неформальна репліка, яка мала означати готовність до обговорення, була у 1998 р. інтерпретована як офіційна згода на припинення участі України у проєкті та зафіксована в протоколі зустрічі.

Подарунок як елемент протоколу і як питання законності

Протокольна функція

Подарунок виконує функції представництва держави, вираження поваги до іноземних гостей та зміцнення міжнародного співробітництва. Його вибір і вручення регламентуються чіткими правилами, що відрізняються в різних культурах.

У межах державних візитів обмін пам'ятними сувенірами проводиться в урочистій обстановці як окремий протокольний захід. Більшість подарунків презентує країну-дарувача: декоративні тарілки, сувеніри із зображенням пам'яток і гербів, прапори, картини, вироби народної творчості, макети техніки, фотоматеріали.

Закон України «Про запобігання корупції»

- 2 прожиткові мінімуми для працездатних осіб — граничний розмір одного подарунка
- 4 прожиткові мінімуми — сукупна вартість подарунків від однієї особи або групи осіб протягом року

Подарунки мають відповідати загальновизнаним уявленням про гостинність. Водночас забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити чи одержувати подарунки для себе або близьких осіб від юридичних чи фізичних осіб (стаття 23 Закону № 1700-VII; Антикорупційна стратегія на 2021—2025 рр.).

Менталітет партнера як чинник успіху переговорів

Арабська культура

Вимагає поступового входження в ділову комунікацію — не можна одразу переходити до суті справи.

Британська традиція

Передбачає дотримання формального стилю спілкування: не можна вести переговори на «ти».

Азійський підхід

Характеризується непрямим вираженням незгоди — пряме «ні» вважається нетактовним.

Японський етикет

Особлива увага до церемоніальних аспектів: візитну картку потрібно з повагою передати кожному учасникові переговорів, а не лише голові делегації.

Універсальність і локальні модифікації

Незважаючи на універсальний характер дипломатичного протоколу, кожна держава має специфічні особливості його застосування. Спостерігаються відмінності в практиці країн Європи, Північної та Південної Америки, Азії, Близького Сходу й Австралії.

Приклад: династичність у Японії

Ключовою рисою дипломатії Японії є визнання позитивної ролі династії: можна зустріти дипломатів у третьому-четвертому поколінні, які посіли найвищі посади, або послами стають брати.

Ключові висновки теми

01

Протокол — це інструмент

Система норм, що ґрунтується на принципі міжнародної ввічливості й забезпечує кожному учасникові місце, яке відповідає його рангу.

02

Деталі мають наслідки

Час прибуття, розсаджування, дрес-код і навіть фраза «No problem» здатні змінити переговорну позицію держави.

03

Культура — частина протоколу

Універсальні норми доповнюються національними традиціями, тому вивчення протоколу держави акредитації є обов'язковим.

Уміння правильно застосовувати дипломатичний протокол є обов'язковою компетенцією дипломата, від якої залежать успішність переговорів, збереження добрих відносин та ефективність комунікації між країнами.

Контрольні питання

Який документ регламентує дипломатичний протокол в Україні?

Назвіть три поведінкові типи учасників переговорної команди